

244
Kubinyi András – Székely György

„Fővárosunk

Tudományos vita

Buda 1292. évi oklevele a város nagy pecsétjével

Buda köcimerei. XV. század vége

A kiállítás középkori része

1968 októberében nyílt meg a Budapesti Történeti Múzeum reprezentatív várostörténeti kiállítása: a „Fővárosunk ezer éve”, természetes környezetében, az egykori budavári gótikus és renaissance királyi palota újjáépített déli szárnyában. Ez a kiállítás megnyitása óta fővárosunk lakosságának és a Budapestre látogató külföldieknek tízezreit vonzotta, és ezért, mint reprezentatív várostörténeti kiállítás, szükségképpen igényelte a tudományos szakmai körök elemző-értékelő vitáját.

Mivel a kiállításról még nem jelent meg ismertetés, a Magyar Tudományos Akadémia Várostopörténeti Albizottsága — amely már eddig is több ízben foglalkozott vidéki várostörténeti kiállítások szakmai megvitatásával, továbbá a főváros történetének kulcskérdéseivel — napirendre tűzte a kiállítás megtekintését és kritikai megtárgyalását. Az Albizottság egyik 1971. évi rendes ülését ezért a Budapesti Történeti Múzeumban rendezték meg. Az Albizottság tagjait Tarjányi Sándor, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója (egyben az Albizottság tagja), valamint a kiállítás rendezői közül Lócsy Erzsébet és Dr. Nagy Lajos kalauzolta végig a kiállításon.

A kiállítás abból indul ki, hogy fővárosunk egyik alkotóeleme, az egy-

kori Pest Anonymus krónikája szerint már Taksony vezér (meghalt 972) idejében létezett és így a főváros, illetve annak egy része épp ezer éven keresztül kimutathatóan létezik, mint állandó település. Természetesen, fővárosunk területén évezredek óta éltek már, sőt a római időkben városias településekről is beszélhetünk, de ezek között kontinuitás, összefüggés nem volt, csupán a magyar honfoglalással megkezdődő új települési korszaktól fogva. Ez indokolta tehát a kiállítás ezer éves címét és tartalmát. Ebből következik, hogy a kiállítás anyaga a honfoglalás utáni korról indul. Nem véletlenül látjuk mindjárt a kiállítás kezdetén Pest egykori római eredetű erődjének, amelyet a középkorban is felhasználtak, alaprajzát a beleépült középkori templommal. A kiállítást tulajdonképpen a főváros felszabadulása, illetőleg a felszabadulás után tartott első szabad május 1-i ünnepség fényképe zárja. A kiállítás megvitatása idején azonban még állott a főváros mostani építkezési terveiről készült kisebb kiállítás, amely időben közvetlenül folytatója volt az ezerévesnek — jellegében azonban eltért attól —, és amelyet azóta lebontottak. (Az ilyen jellegváltás nem egyedüli; Stockholmban is hasonló módon oldották meg napjaink fejlődésének bemutatását:

ezer éve"

a kiállításról

Törökkori tárgyak

makettek, fényképeket, írott dokumentumokat tartalmazó teremmel.)

A kiállítás különböző korokat mutat be; ez szükségképpen nehéz feladatok elé állította a lelkes rendezőgárdát. Meg kellett őrizni a történeti fejlődés egységes irányvonalát, ugyanakkor korszakonként más és más jellegű kiállítható muzeális tárgyak állottak rendelkezésre. Ebből az a feladat következett, hogy ezek között meg kellett teremteni az összhangot. Hogy világosabban fejezzük ki magunkat: 1686-ig, azaz Budának a török alóli felszabadulásáig a kiállítható minőségű tárgyak zöme régészeti úton került napvilágra, azaz általában véve töredékes, sok esetben restaurálásra szoruló régészeti tárgyakból állt. (De a lengyel városok múzeumaiban is több évszázados szakasok elsősorban gazdag régészeti anyagra épülnek.) Később ép, különböző gyűjteményekből fennmaradt tárgyak mellett egykorú képek, iparművészeti tárgyak, még később gépek, használati tárgyak stb. állottak már a rendezők rendelkezésére. Mégis, helyesen törekedtek az egyes tárgykörök korszakonkénti arányos bemutatására.

A rendezők: Dr. Bertalan Vilmos, a BTM Új- és Legújabbkori Osztályának vezetője — ő fogta össze az egész

kiállítást —, valamint az egyes részeket rendező Lócsy Erzsébet, Dr. Nagy Lajos, Cifka Péterné és Tőkei Ferencné sikeresen igyekeztek eleget tenni ennek a nehéz feladatnak, s ebben nagy segítséget nyújtott nekik a kiállítás installációját tervező Németh István, az Iparművészeti Főiskola tanára. A város történetét, ezen belül az egyes, később a városba beolvadó települések fejlődését igyekeztek leglényegesebb vonásaikban, elsősorban muzeológiai eszközökkel, azaz háromdimenziós tárgyakkal érzékelteni. A gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődés bemutatására is megvolt a törekvés; ez az anyag jellege miatt talán a legkevésbé a várospolitikai alakulásának bemutatásában tudott érvényesülni. Következésképpen végigvitte viszont a kiállítás a topográfiai fejlődés, a város kiterjedésének, állandó növekedésének bemutatását. Ugyancsak igyekeztek bemutatni a rendezők a főváros, illetőleg a fővárost alkotó városok címereinek fejlődését, Buda 1292. évből fennmaradt első pecsétjétől a mai budapesti címrig.

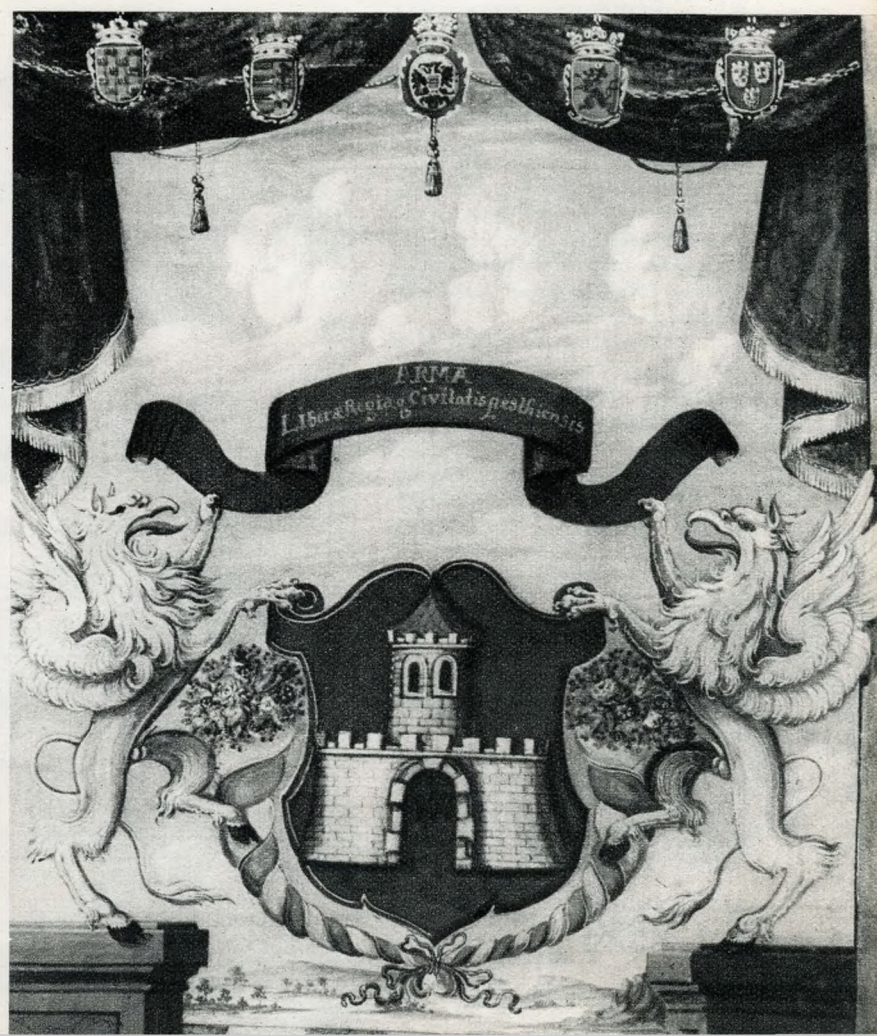
A kiállítás első része Buda — 1541-ben bekövetkezett — török kézre kerüléséig tart. Míg a kiállítás főterében Buda, Pest és Óbuda fejlődését ismerjük meg, addig a fő kiállítás

Buda újkori címere

Molnár János felvételei

Pest újkori címere

melletti kisebb folyosón a Budapest mai területén egykor létezett egyéb települések emlékeit találjuk. Gazdag kőfaragványokat, művészi értékű szobrtöröredékeket stb. láthatunk a *román kortól a reneszánsz korig*: a festészet egy-két freskótöröredékkel, így egy táncoló párt ábrázoló képpel van képviselve, míg az ásatásoknál előkerült apróleletanyag a város kereskedelmére, kézművességére és mezőgazdaságára vet fényt. Városalaprajzok, egykori épületek tervrajzai egészítik ki a képet. A *török kézre került*, többnyelvű és többvallású város történetével kezdődő, az 1848/49-es szabadságharcig tartó rész anyaga és jellege szerint átmenetet alkot: a török kori anyag szerves folytatása a középkorinak, hiszen ugyancsak zömében régészeti tárgyakból áll. Itt azonban már nagyobb számú, egykorú képes ábrázolás maradt fenn, amelyek a továbbiakban, természetesen, csak növekednek. A *vissza-foglalás utáni anyagban* láthatjuk Buda és Pest török utáni, az első címert is adományozó kiváltságleveleit. Különös gondot fordít a kiállítás a XIX. század első felében bekövetkezett gazdasági fejlődés szemléletes bemutatására, tudatosan elkerülve, hogy fénykép- és papírgyűjteménnyé váljék. A kiállítás melletti folyosóban a Buda visszafoglalásának nemzetközi visszhangját bemutató tárgyakon kívül a három város kulturális fejlődését, valamint alaprajzi és városképi alakulását bemutató tárgyakat látunk.

A kiállítás utolsó szakaszaiban a *világvárossá fejlődő Budapestet* ismerjük meg. Itt láthatjuk a főváros egyesítését 1872-ben elrendelő törvénycikkét: ekkor egyesült Buda, Pest és Óbuda, valamint a Margitsziget Budapestté. Különösen plasztikus a főváros ipari fejlődésének bemutatása a XIX. század második felétől a felszabadulásig; ezt a város tőkés nagyiparára leginkább jellemző tárgyak illusztrálják: a Ganz-féle kéregöntésű keréktől és a nagy-malomiparban használt hengershéktől egészen a híradástechnikai iparig. A kiállítás bemutatja az ipari proletariátus kialakulását, az első világháború s az azt követő forradalmak korát, az első Magyar Tanácsköztársaság fővárosát, valamint a Horthy-korszak ellenforradalmi időszakának viszonyait. A kiállítás melletti folyosón itt is a kulturális fejlődésre fektették a rendezők a hangsúlyt. Így többek között eredeti Bartók, Kodály és József Attila kéziratokat is láthatunk.

Az ismertetésben korszakok és az alaprajz alapján osztottuk szakaszokra a kiállítást, annak ellenére, hogy az utóbbi tulajdonképpen nagyon ügyesen egy egységes teret képvisel, amelyet korszakokonként csak részben választanak szét spanyolfalszerű megoldások, illetőleg közben elhelyezett tárlók. Még a folyosó is mindenütt összefügg a fő kiállítási térrel. Ez az elrendezési módszer nagyon jól hozzásegített a kiállítás egységének megvalósításához.

Az albizottság tagjai a kiállítás megtekintése után megvitatták tapasztalataikat. Dr. Székely György egyetemi tanár, az Albizottság elnöke nyitotta meg az ülést. Kifejtette, hogy az állandó kiállítás megtekintését és megvitatását indokolják a közeljövőben tartandó rendezvények, így a Nemzetközi

Az 1848. márciusi események emléktárgyai

Várostörténeti Bizottság 1972-ben Budapesten tartandó ülésszaka, valamint az 1973-as centenáriumi rendezvények, amikor is külföldi tudósok tekintik majd meg ezt a kiállítást. Ahogy a vitában Dr. Gerevich László, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, az MTA Régészeti Intézetének igazgatója elmondotta, a kiállításnak az volt a fő feladata, hogy tudatosítsa a főváros lakosságában Budapest ezeréves múltját. Ezzel kapcsolatban a bizottság általában elfogadta a kiállítás rendezőinek koncepcióját; bár Gerevich kevesellte a honfoglalás és a XII. század fordulója közötti időszakból bemutatott tárgyakat; mások pedig, így

dr. Rúzsás Lajos kandidátus, a Dunántúli Tudományos Intézet osztályvezetője, valamint dr. Gerelyes Ede, a BTM tudományos főmunkatársa az utolsó száz év bemutatásánál hiányolták a gazdasági élet egyes vonatkozásainak, így a nemzetközi méretben is jelentékeny kereskedelemnek bemutatását. Zárszávában Székely György is kívánta, hogy az utolsó száz év történetében a kiállítás — a korábbi korszakokhoz hasonló szinten — többet mutasson be a társadalomról, az emberekről és az osztályviszonyokról. (Stockholmban az ilyen vonatkozású fényképanyag igen sikerülten eleveníti meg a városi népeletet, a munkásmozgal-

mat.) Egyöntetűen elismerték azonban (pl. Gerevich László vagy dr. Mollay Károly kandidátus, egyetemi docens), hogy a kiállítás más külföldi múzeumok (pl. Bécs) hasonló jellegű kiállításával összehasonlítva sem vall szégyent; sőt, nemcsak méltó Budapesthez, hanem még jobb is, mint némely külföldi főváros kiállítása. Ezt a nézetet vallotta a bizottság elnöke is, azzal a megjegyzéssel ugyan, hogy külföldön, kevesebb vihart megért fővárosokban sok esetben olyan jellegű tárgyak, amelyek nálunk múzeumban vannak, ott eredeti helyükön találhatóak.

A kiállítás rendezésének modernségét, technikailag is jó kivitelezését emelte ki dr. Perényi Imre egyetemi tanár, a Budapesti Műszaki Egyetem rektora. Hangsúlyozta, hogy a városépítés fejlődését a kiállítás milyen ügyesen, térképekkel kíséri végig. Egyedül a kiállításához szervesen nem csatlakozott, a jövőbeni fejlődést, a városépítési terveket bemutató teremmel nem volt elégedett. Ezzel a kiállítás rendezői is egyetértettek, megjegyezve azt, hogy ez a kiállítás (időközben lebontották) tulajdonképpen nem tartozik az ezeréves kiállításához; az utolsó száz év történetét részletesebben a készülő, az újkori peremvárosokra is több anyagot nyújtó centenáriumi kiállításban fogja a múzeum bemutatni. Mollay Károly hiányolta, hogy az eltűnt városrészeket csak kevésbé mutatják be, mint pl. a Tabánt. Ezzel kapcsolatban a kiállítás rendezői rámutattak arra, hogy egy ilyen összefoglaló kiállításban elsősorban a főbb, az előremutató jelenségeket kell bemutatni; az eltűnt városrészek bemutatása külön kiállítást tesz szükségessé. Ilyen részletkiállításokat a BTM már eddig is rendezett, így épp a Tabánról, továbbá a régi Pestről.

A vitában a kiállítás rendezői elmondották: ez a kiállítás volt az első lehetőség arra, hogy a főváros ezeréves történetét muzeológiai eszközökkel, egységben mutassák be. A közlekedés bemutatásával akarták a forgalmat általában érzékeltetni. A kiállítás tehát úttörő jellegű volt, és ahogy a vitában az Albizottság egyöntetűen elismerte, ennek a feladatnak eleget is tett.

A Magyar Tudományos Akadémia Várostörténeti Albizottsága a kiállítás rendezőinek értékes munkáját és annak eredményét a legmesszebbmenően elismerte. Méltányolta a marxista szemlélet helyes alkalmazását, az apologetikus szemlélet elkerülését, a történeti fejlődés folyamatos, együttes bemutatását.

Az Albizottság ülésén Budapest Főváros Tanácsa V. B. Népművelési Főosztályának képviselőjében Kurcz György és Dévényi Józsefné vett részt. Kurcz György hangzottatta: örül, hogy az Albizottság nagyra értékeli a kiállítást. Kijelentette, hogy ezzel az értékeléssel a Főváros vezetői is egyetértenek, mert véleményük szerint a kiállítás igen jelentős, mint a várostörténet tudományos népszerűsítője. Sajnálattal, hogy mindeddig tudományos szakmai szempontból kevésbé értékelték; így az MTA Várostörténeti Albizottsága illetően állásfoglalása nagyon fontos.

Hengershék

